

FORUM URBES MEDII Aevi III., Vrcholně středověká zděná měšťanská architektura ve střední Evropě, Sborník příspěvků z konference FUMA konané ve dnech 14.-16. 4. 2004 v Jihlavě, Archaia Brno o.p.s., Brno 2006, 270 stran.

Sborník příspěvků na téma Vrcholně středověká zděná měšťanská architektura ve střední Evropě, z v pořadí již třetí mezinárodní konference FUMA, graficky i obsahově navazuje na své starší předchůdce. Na dvě stě sedmdesátí stranách, svázaných v pohledné šedobílé obálce, se sešlo celkem šestnáct příspěvků, poprvé převážně od zahraničních badatelů. Narůstající počet příspěvků jen dokládá fakt, že konference FUMA si v rámci odborných archeologických setkání již našla své pevné místo.

Stejně jako předchozí ročníky, i sborník FUMA III. zahajuje krátká úvaha. Redakcí byl tentokrát k úvodnímu zamyšlení vyzván archeolog Zdeněk Dragoun, jeden z předních znalců středověké městské architektury a autor nedávno vydaných rozsáhlých syntéz Románské domy v Praze, či Praha 885 - 1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře (společně s Jiřím Škabradou a Michalem Trymlem).

Ve svém kratičkém textu Zdeněk Dragoun nejprve vybízí k větší mezioborové spolupráci archeologů, stavebních historiků a kunsthistoriků a poukazuje na všeobecné výhody plynoucí z tohoto spojení. Druhé ze svých zamyšlení pak věnuje úloze 13. století v rámci vývoje evropské obytné kamenné architektury.

Předěme již ale ke konkrétnímu obsahu jednotlivých příspěvků. Ty jsou ve sborníku seřazeny nikoliv chronologicky, ale podle geografického klíče v pořadí Německo, Rakousko, Maďarsko, Slovensko, Morava a Čechy.

Autorem prvního z příspěvků s názvem *Steinerne Wohnbauten des 12. und 13. Jahrhunderts in Freiburg im Breisgau* je německý badatel Frank Löbbecke, který ve svém textu plynule navazuje na svůj článek o dřevohlinité architektuře ze stejné lokality, uveřejněný v předchozím sborníku. Dle autora dochází ve městě Freiburgu od poloviny 12. století k postupnému doplňování a současně i nahrazování starší dřevohlinité zástavby novou kamennou architekturou. Tu zpočátku tvoří převážně jednoprostorové kamenné domy, které se, v průběhu druhé poloviny 12. a první poloviny 13. století, dále vyvíjí až do finální podoby domu s trojdílným půdorysem.

Identickému tématu, tj. vzhledu nej-

starších kamenných domů, se v příspěvku *Early stone houses in Vienna* věnuje rakouský badatel Paul Mitchell, jenž své závěry vyvozuje převážně z výsledků stavebně-historických průzkumů dosud stojících domů. Počátky výstavby světské kamenné architektury ve Vídni klade Mitchell do období po roce 1200. Stejně jako Löbbecke, i Mitchell konstatuje, že většina raných vídeňských kamenných domů měla z počátku pouze velmi jednoduché prostorové členění, které se měnilo teprve postupem času. Jednoprostorové kamenné domy v průběhu tohoto období buď zanikly a uvolnily prostor nové výstavbě, nebo byly přestavěny a rozšířeny takovým způsobem, aby mohly plnit všechny nově požadované funkce. Zatímco v nejstarším období byla typová škála stavěných domů dle Mitchella značně omezená, od poloviny 13. století dochází k výraznému posílení ve variabilitě domů.

Tomuto období vrcholného rozvoje měšťanské kamenné architektury ve Vídni se v následujícím příspěvku *Wiener Bürgerhausarchitektur des 13. und 14. Jahrhunderts* věnuje badatelka Doris Schön. Ta svoji pozornost upírá zejména na řešení otázky vzájemné koexistence kamenných a dřevo-hlinitých staveb a na sledování proměn v zástavbě městských parcel, včetně stavebních úprav jednotlivých prvků této zástavby.

Rozsáhlým příspěvkem na téma vzájemných vztahů mezi profánní a sakrální architekturou ve 13. století, pod názvem *Gegenseitige Beziehungen der Profan- und Sakralarchitektur des 13. Jahrhunderts in den böhmischen und österreichischen Ländern - Präsentation eines bilateralen Forschungsprojekts* přispěl do sborníku Stefan Scholz. Jeho text, který je současně úvodním vymezením plánovaného grantového záměru, nerozebírá konkrétní archeologické či stavebně-historické situace, ale soustředí se spíše na obecnou problematiku výzkumu vývoje zděné architektury ve středoevropském prostoru. Autor nejprve definuje všechny činitele, které se účastnily procesu geneze sakrální zděné architektury na světskou. Konkrétní cesty a způsoby šíření technologických postupů a slohových prvků se pak snaží detailněji sledovat ve vybraném časovém úseku, v momentu těsného sblížení českých a rakouských zemí, v době vlády krále Přemysla Otakara II.

Na základě provedeného výzkumu pak autor konstatuje, že dosavadní „typo-logicko-morfologický“ způsob klasifikace středověké profánní a sakrální architektury, utvořený na základě vzájemných analogií mezi jednotlivými stavbami, je z jeho pohledu přinejmenším značně problematický. Jako příklad uvádí Scholz případ

nejasné a chronologicky nejisté typologie nejstarší hradní architektury. Obdobné nesrovnalosti ale nachází i v typologickém členění nejstarší městské zástavby. Východisko Scholz spatřuje ve větším uplatnění nových, chronologicky citlivějších metod (např. ve sledování použitých stavebních technologií včetně vzniklých vnitřních struktur zdíva, a to přesto, že se doposud ve výzkumu používaly pouze minimálně, takže se dá jen těžko hodnotit jejich výsledná efektivita).

Dva následující příspěvky, *Medieval stone cellars in the suburb of Buda (today Watertown)* od Andráse Végha a *Medieval houses, plots and city planning surrounding St. Sigismund's Church in Buda* od Zoltána Kárpátiho, přináší stručný přehled pozůstatků kamenné architektury v areálu budapeštského hradu a přilehlých městských čtvrtí. V případě Andráse Végha jsou v příspěvku publikovány výsledky archeologického výzkumu systému z kamene zděných sklepů v ulicích Gyorskocsi č. 26 a Medve č. 13, u Zoltána Kárpátiho pak výsledky výzkumu vrcholně středověké zástavby v prostoru náměstí Sv. Jiří.

Slovenský blok referátů zahajuje příspěvek *Meštiansky dom* v Bratislave v druhej polovine 13. storočia badatelů Viktora Feruse a Petera Baxy, ve kterém autoři přináší přehled raně gotických měšťanských domů nacházejících se na území města. V úvodu příspěvku je nejprve podána obecná charakteristika „typického“ bratislavského měšťanského domu 13. století (např. umístění vždy při uliční čáře, jednoprostorové první a dvouprostorové druhé patro domu, nosná konstrukce druhého podlaží formou půlkrku-hového klenutého pasu, dřevěné - trámové stropy mezi patry, z hlavní dispozice vyčleněné schodiště). Druhou část textu pak tvoří katalog celkem čtrnácti domů, které lze zahrnout do výše vymezené kategorie.

Další dva příspěvky slovenských badatelů, *Výsledky záchranného archeologického výzkumu na parcele Ventúrska ulica č. 11 - 13* ve vztahu k poznání středověké murosne architektury v Bratislave od Branislava Lesáka a Ivana Staníka a *Mineralogická charakteristika stavebních materiálů z Ventúrskej ulice č. 11 - 13* v Bratislave od Miloše Gregora a Petera Uhlíka, se věnují průběhu a výsledkům archeologického a petrografického výzkumu reliktu domu v ulici Ventúrska (č.p. 11 - 13) v bratislavském Starém městě. Záchranným archeologickým výzkumem zde byly v letech 2002 - 2003 zachyceny pozůstatky měšťanského domu, u kterého bylo zdění z kamene a cihel ve spodních partiích kombinováno s dřevo-hlinitou konstrukcí patra, kde byly stěny

provedeny z hlíny dusané do bednění.

Autoři, na základě analogií z Trnavy a Brna, předpokládají, že uvedený typ domu mohl být jedním z typických reprezentantů bratislavské obytné architektury 13. století. Použitá technologie stavby pak dle tvrzení autorů vychází ze zahraniční stavební tradice a svědčí o cizím původu prvních bratislavských kolonistů.

Příspěvek autorů Jaroslavy Žuffové a Milana Kazimíra *Prejzdový dom* s jednorázovo vzniknutým uličným křídlem. K neznámému typu prejzdového domu Trnavy se, jak již z jeho názvu vyplývá, věnuje charakteru nejstarší zděné zástavby na území města Trnavy. Autoři uvádí jako vzorový příklad stavební vývoj dodnes stojícího průjezdového domu č. p. 12 v ulici Hviezdoslavova, přičemž se zaměřují především na vztah tohoto domu k uliční síti a na postupnou proměnu zástavby na parcele. V další části příspěvku pak formou podrobného popisného katalogu zpracovávají i zbylé trnavské průjezdové domy.

Další ze slovenských badatelů, Ivan Staník, v příspěvku *Nejstarší typ murovaného stredovekého meštianskeho domu* so vstupnou šíjou v Trnave na Hlavnej ulici č. 16 navazuje na práci svých kolegů. Soustředí se na neméně zajímavé, nejstarší z cihel zděné trnavské domy. Staník nejprve provádí jejich obecnou charakteristiku, kterou následně konkretizuje na příkladu domu č. p. 16 z ul. Hlavnej. Ve finále příspěvku pak Staník představuje svoji typologizaci trnavské obytné zástavby ve 13. až 14. století (první, mladší typ domu, definuje Staník jako dvojpodlažní obytnou stavbu zděnou z pálených cihel pojených vápennou maltou s obdélným půdorysem, částečně zahloubeným suterénem a vstupní šíjí; druhý, starší typ domu pak popisuje jako dřevohliněnou stavbu se zahloubeným, dřevěným bedněním vyztuženým suterénem a nadzemní patrovou částí zbudovanou technikou do bednění dusané hlíny).

Archeolog Petr Juřina se v příspěvku *Objev kamenného románského paláce na Novém Městě pražském* věnuje nově odkryté palácové stavbě, která byla zachycena archeologickým výzkumem v prostoru bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad v Praze na Novém Městě. Objekt, jehož vznik lze rámcově datovat do 2. poloviny 12. století a zánik do třicátých let 13. století, je dle tvrzení autora zcela unikátní stavbou, která se v řadě ohledů vymyká ze stávajícího obrazu pražské románské kamenné architektury. Toto své tvrzení Juřina dokládá řadou konkrétních důkazů, např. z náleзовé situace patrným velkorysým pojetím celé stavby, či evidencí některých atypických konstrukčních prvků a materiálů (zak-

lenutí polozapuštěného podlaží na pět sloupových podpěr, existence záchodového rizalitu, vitrážové zasklení oken atd.). V závěru příspěvku pak autor konstatuje, že přestože výzkum ještě nebyl zcela zpracován, lze již nyní počítat s nutností budoucí revize stávajícího pohledu na podobu zástavby pražského suburbia ve 12. až 13. století.

V dalším z příspěvků Počátky zděné měšťanské architektury v Hradci Králové a Chrudimi se autorský kolektiv ve složení Radek Bláha, Jan Frolík a Jiří Sigl snaží shrnout výsledky dosavadního výzkumu nejstarší zděné architektury v městském prostředí ve východních Čechách. Autory jsou prezentovány výsledky archeologických výzkumů z Chrudimi z ul. Štěpánkovy, ul. Filištínské, ul. Hradební a ul. Komenského a z Hradce Králové z ul. Tomkovy. Na základě výsledků výše uvedených výzkumů pak autoři datují počátky zděné světské architektury v Chrudimi a v Hradci do poměrně pozdního období první poloviny 14. století. Autoři ale současně upozorňují, že získané údaje mají do značné míry omezenou platnost, která vyplývá především z obtížné možnosti získání absolutní chronologie.

Další dva příspěvky, Měšťanská zděná zástavba středověké Jihlavy (k současnému stavu poznání) od autorů Petra Hejhala, Petra Holuba, Petra Hrubého a Davida Mertý a Možná podoba nejstaršího kamenného domu v Jihlavě od Dany Novotné, přináší obdobný souhrn stavu bádání na území města Jihlavy a v jeho těsném zázemí.

V prvním z příspěvků je nejvíce prostoru věnováno zhodnocení archeologického výzkumu radničního komplexu na Masarykově náměstí, kde se autorům podařilo detailně zdokumentovat jednotlivé vývojové fáze stavby. Ani zbylých devět prezentovaných výzkumů ale nepostrádá na zajímavosti. Pozornost si zasluhuje zejména doložení výskytu objektů s vyzděným suterénem i na specificky orientované důlní lokalitě Jihlava - Staré Hory. V závěrečné části příspěvku pak autoři předkládají k diskusi, na základě výzkumů utvořenou, vývojovou typologii vrcholně středověkých měšťanských domů na Vysočině v období od druhé poloviny 13. do konce 14. století.

Ve druhém z příspěvků se jeho autorka, Dana Novotná, věnuje jednak rekonstrukci nejstarší urbanizační struktury města a dále stavebně-historickému průzkumu zástavby v prostoru centrálního jihlavského náměstí. Komparuje přitom známé písemné prameny a dobová vyobrazení s výpovědí stavebně-historických a archeologických výzkumů.

Poslední příspěvek, s názvem Zděný dům středověkého Brna. Stručná charakteri-

stika stojících a archeologicky plošně odkrytých relikтів, je, jak uvádějí i sami jeho autoři a současně hlavní iniciátoři vydávání sborníku FUMA, Rudolf Procházka, Pavel Borský, Dagmar Černoušková, Petr Holub, Václav Kolařík, David Merta, Marek Peška a Jaroslav Sadílek, stručným výtahem z katalogu měšťanských domů, který vznikl v rámci tříletého projektu s názvem Měšťan-ský dům středověkého Brna. Část katalogu, věnovaná dřevohlinité architektuře, byla publikována již v předchozím ročníku sborníku. Je proto jenom dobře, že autoři v krátkém intervalu vydali i další část práce a umožnili tak i ostatním badatelům doplnit si obraz o charakteru a vývoji brněnské zástavby. V katalogu je stručně, leč výstižně, prezentováno celkem 78 staveb, a to jak těch dodnes dochovaných, tak i těch, u kterých byly archeologicky zkoumány již jen jejich relikty.

Co říci o sborníku FUMA III. na závěr? Většina ve sborníku publikujících autorů nijak neskrývá fakt, že řada zásadních otázek zůstává nadále nevyřešena (např. vývoj parcelace, či komparace vývoje lokalit obdobného významu atd.). Východisko vidí většina badatelů v pokračování stávajícího výzkumu, ve větší multidisciplinární spolupráci a zejména ve včasném publikování získaných výsledků. Sborník FUMA se v tomto ohledu plně osvědčil, doufejme proto, že se snad i v budoucnosti najde možnost v načaté odborné diskuzi pokračovat.

Filip Velímský